

A HALLGATÓI MOZGALMAK ÉS AZ ÖNKORMÁNYZATISÁG A '80-AS, '90-ES ÉVEKBEN¹ – KÉT ESETTANULMÁNY TÜKRÉBEN (*Fancsák Csaba – Matiscsák Attila*)

A MAGYARORSZÁGI EGYETEMI RENDSZER ÉS A HALLGATÓK A '80-AS ÉVEKBEN

A '80-as évek reformjainak szükségessége az elsők között érte el a felsőoktatás területét. A hetvenes évek közepétől, 1976 és 1986 között az összhallgatói létszám elsősorban gazdasági okokra hivatkozva 11,1%-kal csökkent. A felsőoktatás az autonómia teljes hiánya és a keretszámok központi szabályozása miatt egyrésztől elszigetelődött a többi társadalmi alrendszerrel, másrészt képzése rövid távú gazdasági célokat szolgált. A diplomások potenciális „felhasználóinak” igényei, a másfajta információáramlási csatornák megléte vagy éppen hiánya miatt nem közvetlenül a felsőoktatás felé fogalmazódtak meg, tehát a vállalatok, cégek igényei – ha voltak – csak késve, vagy egyáltalán nem jelentek meg a képzés rendszerében. A nyolcvanas években nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarországi felsőoktatás válságba került. A válságot felismerve a hetvenes évek végétől a különböző szakmai műhelyekben,² később pedig párt, illetve állami szinten is megjelentek a felsőoktatás átalakításának szükségességére vonatkozó elképzelések. A hallgatóság a nyolcvanas évek elején látványosan aktivizálódott. Ezen felülülő aktivitás a hatvanas-hetvenes évek kulturális (zenei-képzőművészeti) klubéletéből az úgynevezett egyetemi/hallgatói öntevékeny csoportok mozgalma által átörökített (a

¹ *A kutatás célja: egy új típusú hallgatói elit kialakulásának feltárása és szerepének meghatározása a felsőoktatás struktúrájában a nyolcvanas évek második felétől. A kutatás módszerei: a vizsgálat mintája a József Attila Tudományegyetem és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, valamint a Szegedi Felsőoktatási Szövetség és a Szegedi Tudományegyetem Hallgatói Önkormányzata volt. A kutatás a Hallgatói Önkormányzatok egykori vezetőivel, a testületek képviselőivel, valamint a hallgatói szolgáltató csoportok tagjaival készített interjúkra épül. Munkánk során segítségünkre voltak továbbá jegyzőkönyvek, beszámolók, vitairatok, az egyetemi, a helyi és az országos sajtó cikkei és interjúi, továbbá egyéb egyetemi kiadványok és felsőoktatási tanulmányok.*

² *Ezt a szakmai munkát jól mutatja be Palovecz János: Magyar felsőoktatás helyzete Bp. OKI 1981. Egyébiránt meg kell jegyeznünk, hogy a '80-as évek hallgatói aktivitása nem csak ún. szakmai körökben nyilvánult meg, sőt(!): ekkortáji erősödtek fel azok az alternatív társadalmi mozgalmak, klubok, társadalompolitikai vagy kulturális orientáltságú körök, amelyekből szintén egy nagyon jelentős hallgatói elit került ki, és akiket szintén a rendszerváltás reformistái közé sorolhatunk. Más kérdés, hogy a későbbiekben hasonló politikai-gazdasági „ugródeszkává” vált ez a szerep is, mint azt a hallgatói mozgalmak esetében majd láthatjuk.*

szcenárió szervezési-felügyeleti körülményei között) mindvégig megőrzött önrendelkezés-mintán alapult. Megjelentek a képzési, elhelyezkedési gondok is, az értelmiségi pályák telítődése miatt pedig élesebbé vált a verseny, növekedett a társadalmi visszaélések és összefonódások száma. Az egyetemi hallgatói tömegek is lassan a praktikus, középosztályi (polgári) értékek felé orientálódtak. A folyamatok nyilvánvalóvá tették, hogy ez az átalakulás nem mehet végbe szerep- és értékváltás nélkül. E folyamat során a fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái egyre inkább eltérnek a hagyományos normáktól, vagyis egyre inkább saját maguk fogalmazzák meg mintáikat. Az új ifjúsági korszak legfontosabb jellemzője a nemzedéki szerveződés fontosságának felerősödése, vagyis az ifjúság autonómiájának nagyfokú növekedése lett. Az ifjúság mintakövetőből lassanként mintaadóvá is vált. „Először autodidakta, önálló módon hozták létre a felsőoktatási második gazdaság, „második társadalom”, „második egyetem” alapétezeit: házi önképzőköröket, féllenzéki folyóiratokat. Ezután a szamizdásokkal, a repülőegyetemi előadásokkal kapcsolatba kerülve próbálkoztak meg ama ismereteket megszerezni társadalmukról, amelyeket az első egyetemen nem szerezhettek meg.”³

A hallgatói mozgalom tehát több oldalról is erősödött: egyfelől volt egy kulturális, szakmai reformtörekvés, amely elsősorban a társadalom globális mozgolódásának visszhangjaként jelentkezett, másrészt létezett egyfajta egyetempolitikai reformigény, amelyet főként a végzős hallgatók, illetve a fiatal oktatók kezdeményeztek. Ez a hallgatói mozgalom első szakasza, amelyben a mozgalmi jelleg már párosul radikális lépésekkel, de ez a csoport még nem igazán szervezett, hiszen – mint az a szegedi hallgatói, oktatói interjúk alapján kitűnt – az évek alatt kialakult „második egyetem” belterjessé és függetlenné tette a hallgatói elitet.

A hallgatói képviseleti rendszer⁴ megalakulása után még nem tudott kompetens politikát felmutatni. Az általa delegált képviselők az Egyetemi Tanácsban nem értették a nyelvezetet, nem ismerték a személyi összefüggéseket, idegenül mozogtak az Egyetemi Tanácsban, ellentétben a KISZ-szel. „[Nem politizáltunk okosan], nem találtuk meg a funkciónkban a lényeges súlypontot.”⁵ Az 1985-ös oktatási törvény elfogadása – amelynek legnagyobb eredménye a KISZ mellett szerveződő hallgatói mozgalmak legalizálása lett – visszafordíthatatlanul utat engedett a hallgatói mozgalmak érdekképviseleti szervezetté válásához.

Az oktatási törvényen alapuló 1986-os miniszteri rendelet⁶ pedig már – a Szervezeti és Működési Szabályzatok (SZMSZ) kivételével – az összes intézményi-kari szabály-

³ Balog Iván: *Egyetemi hallgatói mozgalmak Szegeden a nyolcvanas években (In: Cívilitációs korszakváltás és ifjúság, Szeged, 1993. 24-25. p.)*

⁴ =HKR, másutt HKB (Hallgatói Képviselet Bizottság,), HKT (Hallgatói Képviselet Testület), HÖT vagy HÖK (Hallgatói Önkormányzat)

⁵ Az ügy érdekében, beszélgetés Pikó Andrással, *Gondolat-jel Szeged, 1985/4. 20-26. p.*

⁶ A művelődési miniszter 24/1986. (VIII.31.) számú rendelete „A felsőoktatási intézményekben működő KISZ-szervezetek, továbbá a hallgatói közösségek és a hallgatói képviselők jogairól” szolt.

zat (ösztöndíj-, vizsga-, tanulmányi és fegyelmi ügyek) és a hallgatókat közvetlenül érintő oktatószervezési intézkedések (vizsganapok, vizsgarend) esetében egyetértési joggal ruházta fel a hallgatói önkormányzatokat. A változások fő irányának elvét jól mutatja az a nagy jelentőségű miniszteri rendelet⁷ is, amely az intézményi tanácsokban egyharmados képviselket biztosított a hallgatóknak. Az intézményi tanácsokban helyet foglaló hallgatói képviselői arány hagyománya innen eredeztethető. A képviselket szabályozása és mértéke a kilencvenes évek végére a hallgatói önkormányzatiság egyik legtöbbet vitatott tényezőjévé vált. Az országos HÖK-képviselketi szervek (OFÉSZ, HÖKOSZ, HÖÖK) a rendelketi szabályozásból a felsőoktatási törvényi szabályozásba átkerült tételt a magyarországi hallgatói mozgalom egyik alappillérenek tekintették és tekintik, melynek megtartásáért a törvényi háttér változásakor igen erős lobbytevékenységet fejtettek ki (1995-96, 1998-99).

Talán ez volt a legjelentősebb lépés a hallgatói mozgalmak történetében, amit nem csupán demokratikusan megillető jogként, hanem hatalomként is értelmezhetünk, hiszen a felsőoktatási intézmények vezetők tanácsaiban való részvétel nagy manipulációkra adott lehetőséget. Ugyanakkor a felsőoktatás-politika reformer képviselőinek (akik ekkor mind az intézményi, mind az állami tisztségekben kisebbségben voltak) szükségességnek mutatkozott az erős hallgatói támogatottság ki- és felhasználása, melyhez nélkülözhetetlen volt a politikai szereplővé vált (és egyébiránt a régi mintákat követő és emiatt a hallgatók között kevésbé hiteles) KISZ⁸ által az egyetemi-főiskolai diákéletből való kivonulás után keletkezett úrben még csak formálódó hallgatói szervezet alapjainak lerakása és megerősödésének támogatása. A reformerek a diák-szervezetek leendő – a törvény szava által is hivatalos – vezetőitől (az intézményi diákvezetők mint a diáktársak bizalma által kiemelt „hangadók”, „ötletadók” már korábban jelen voltak) bizton számíthattak a reformpolitika támogatására és – nélkülözhetetlen – hallgatói bázisának biztosítására. Nem hanyagolható el azonban az a történelmi tény sem, hogy a felsőoktatás vezetők (rektori, dékáni, professzori szinten, de állami hivatali szinten is) egyre többen kerültek ki az 1956-os forradalom előtt és alatt szerveződő és működő Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) egykori tagjai, szervezői, vezetők, vagy éppen ellenzői és lerombolók közül, akiknek élő emlékeik voltak a diákmozgalom önkéntes jellegéből adódó szellemi és erkölcsi erejéről, társadalmi támogatottságáról. Egyfajta természetes érték- és érdekkapcsolódás alakult ki tehát az egyetemi-egyetem-politikai reform oktató és hallgató képviselői között.⁹

⁷ *A művelődési miniszter 20/1986. (VIII.31.) számú rendelket „A felsőoktatási intézmények szervezetéről és működéséről” szölk.*

⁸ *A KISZ utódszervezete, a DEMISZ a magyarországi politikai paletta ifjúságot képviselő szervezeteként, tényezőjeként definiálta helyzetét.*

⁹ *A MEFESZ 1956. október 16-án a Szegeki Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Auditórium Maximumában alakult meg. „Az egyetem akkori hallgatói spontán (na úgy mondanánk: öntevékeny)*

A mértéktesztést a világos párhuzamok okozták; hiszen ilyen hallgatói részvétellel a világ számos felsőoktatási rendszerében találkozhatott az érdeklődő. A rendszer logikájából következően azonban nem valódi jogokról volt szó. A hallgatói részvétel ezekben a tanácsokban inkább arra szolgált (szolgálhatott volna) egy magabiztos politikai vezetésnek, hogy potenciális szövetségeket szembeállítson egymással. S valóban: a felsőoktatás érdekeiért lobbyzó oktatói gárda az 1989-es fordulatot megelőzően soha nem használta fel a hallgatóságot szövetségesének¹⁰, amikor az alkufolyamatokban az irányító szervekre nyomást akart gyakorolni.

Ez azonban még egy kicsit későbbi történet, hisz valójában a mozgalomnak ekkor még ereje nem volt. A fordulat igazán csak a rendszerváltás éveiben következett be, amikor is egy új generáció vette át a stafétát új politizálási stílussal.

A hallgatói önkormányzati mozgalom közvetlen előzményeként értékelhető megmozdulás 1988. szeptember 28-án történt. A bölcsészkar hallgatói (és a hozzájuk csatlakozó oktatók) egynapos sztrájkjuk (mely ismét az „audmax”-ban volt) után levelet írtak a Művelődési Minisztériumhoz, melyben követelték a magyar felsőoktatás reformját. A szegedi megmozdulások tulajdonképpen egy aprócska ügy miatt kezdődtek: szeptember elején nyilvánvalóan vált, hogy az ötödéves hallgatóknak a korábbinál kétszer több órát kell az utolsó évben hospitálniuk, hogy így tegyenek eleget a képzés követelményeinek. Ez volt az a csepp, amely az akkor már csiráiban létező, a KISZ-től független hallgatói érdekképviseletet arra ösztönözte, hogy cselekedjék. A zsúfolásig megtelt előadóteremben (1956 után) újra követelésként fogalmazódott meg az orosz nyelv mellett más nyelvek oktatása és a marxista gondolkodás mellett más gondolatkörök megismerésé-

gyűlésre jöttek össze a BTK Auditorium Maximumában, és elhatározták, hogy egy politikamentes szervezetet, a MEFSZ-t (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) hoznak létre. A következő, alakuló gyűlésiükkor (1956. október 20.) a forradalmi hangulat oly magasra hágott, hogy a jelenlévő mintegy hatszáz hallgató (az egyetem akkori létszáma 3000 körül mozgott) tizenkét pontban követeléseket fogalmazott meg. A pontok között tanulmányi kérdések (mint az orosz nyelv tanítása egyeduralmának megszüntetése, vagy a zenei középiskola főiskolai rangra emelése) mellett diákszállás-épitést, az orosz csapatok kivonását, a beszolgáltatások megszüntetését és demokratikus változásokat sürgettek. A Szegedről induló mozgalomhoz (melynek Kiss Tamás, Lejtényi András és Gönczöl Dezső voltak vezetői) október 21. és 23. között az ország majd minden egyetemének hallgatósága csatlakozott, a műegyetemi tüntetés (23-án) a szegedi pontok fő csapásirányán szerveződött. A forradalom leverése utáni megtorlás (1957. április) a szegedi egyetemi élet képviselőit és a diákszervezet vezetőit is elérte, számos oktatót és hallgatót ítétek súlyos büntönbüntetésre.” www.sztehok.szeged.hu/bemut/ehoktort.php Ld. még Kiss Tamás: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged. Belvedere Meridionale, 2002

¹⁰ „Mivel a felnőt értérenddel már nem tudnak mit kezdeni [ti. a fiatalok – a szerzők], önmagukra vannak utalva, és ez az önmagukra utaltság sohasem volt igazán jó iskola. Az azonban mindig problémához vezet, ha valamelyik korcsoport csak saját nemzedékén belül számíthat együttműködésre és az idősebb nemzedéktől egyre kevésbé.” Lengyel László: Társadalmi átalakulás és ifjúság. Belvedere Meridionale, Szeged, 1999

nek kívánsága is. A megmozdulás (melynek Pikó András V. éves hallgató volt a főszervezője) ezúttal is országos csatlakozásokat vont maga után¹¹, majd október 31-én a szegedi bölcsészek nyílt levelükben országos megmozdulásra szólították fel a többi egyetem és főiskola hallgatóit. 1989. május 6-án megalakult az Országos Felsőoktatási Érdekvédelmi Szövetség, az OFÉSZ, amely a rendszerváltoztatás egyik legjelentősebb támogatójává, és a magyar felsőoktatás reformjának katalizátorává vált.

A HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZAT

A rendszerváltáskor tehát már nyitva állt egy olyan részlegesen elismert, de arányában mindenképpen hatásos ereje a hallgatói mozgalomnak, amely akár nagypolitikai, akár egyetem-politikai szintéren érzékelhető volt. Egy társadalmi reformmal és egy általános felsőoktatási struktúraváltással a forradalmi helyzet is adottá vált. Az 1990-es hallgatói megmozdulások országos méretűvé válása, de főként az azt követő egyetemi vezetőségváltások lehetővé tették, hogy a hallgatói mozgalom kinője mozgalmi szerepét, és a '80-as évek tapasztalataira épülve szervezett egységgé váljon. A '89 után létrejött politikai-gazdasági vákuumban ez a folyamat csak meddő akadályokba ütközhetett, hiszen a demokrácia és az állampolgári jogok égisze alatt számos társadalompolitikai csoportosulás látott napvilágot, amelyek mind az új rendszert igyekeztek legitimizálni. Programjaik már nemcsak a polgári lét ontológiai magyarázatára hivatkoztak, de megoldásokkal álltak elő súlyos, „húsbavágó” problémákra is. Így kaptak széles társadalmi visszhangot, és csak így lehettek részei annak az átalakulási folyamatnak, amelynek alapkőletételénél már ők is legitim szervezetként vághattak szalagot.

A '80-as évek végén persze folytatódott az egyetemi rendszer átalakulása, illetve a társadalmi változásokkal párhuzamosan helyzetének átértékelődése is. A hallgatói létszám növekedésével és a piaci viszonyok felsőoktatásban történő előretörésével megnőtt a felsőoktatás társadalmi integrációjának a szerepe. A felsőoktatás többé már nem volt az elit bástyája, hanem tömegessé váló intézmény. Azoknak, akik itt megjelennek, más a társadalmi háttérük és a jövőendő társadalmi szerepük is. Megrendült és nehezen áttekinthetővé vált az oktatási rendszer. Képlékennyé váltak azok a társadalmi folyamatok, amelyek meghatározták, hogy mi az a tudástőke, amit igazán fel kell szívni.

Ma a közellát a piachoz, a kapcsolati tőke, és az, hogy földrajzilag hol vagyok ebben az országban, fontosabb tényező, mint az, hogy milyen szakmai tudással rendelkezem, így tehát az eladhatóság, illetve az „eladni” képessége vált a társadalmi értékek és a biztosabb egzisztencia hordozójává. Lengyel László szavaival élve: „Ma nem lehet tudni igazán – azon túlmenően, hogy valakinek az elítéléshez kell tartozni, s mindenki találgatja, hogy ki mitől tartozik oda –, hogy mi az elindító. Sem az oktatásban, sem a

¹¹ Pécsi Egyetem, október 4., Műegyetem, október 12.

társadalomban nem derült ki, hogy az individuális egyéni versengést vagy a szolidáris kisközösségi együttműködést kell-e díjazni.¹²

Ilyen társadalmi helyzetben a hallgatói mozgalom, s vele együtt a kialakult hallgatói önkormányzatok szerepe is többdimenzióssá vált. Az önkormányzatok vizsgálata közben ez a szerepváltás nagyon nyilvánvalóvá tette azt a tézisünket, hogy a testületek képviselőinek magatartás- és cselekvésmintái megegyeznek az ifjúsági korszakváltás azonos folyamataival.

A szervezeti viselkedés a mozgalom kezdeti szakaszait tekintve még nyomon követhető, de az egyre inkább heterogénné váló felsőoktatással maga a hallgatói önkormányzat is heterogénné válik. 1994 után pedig már szinte lehetetlen bármilyen egységes társadalmi redisztribúciót nyomon követni ezekben a testületekben.

A JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM (JATE) HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZATA

A JATE Hallgatói Önkormányzatának története is ezen folyamatok függvényében értelmezhető. A képviselői magatartás- és cselekvésminták, valamint a felsőoktatásban betöltött szerepük alapján három korszak különíthető el, amely korszakok legtöbbször generációs váltást is tükröznek.

I. korszak: 1989/90-1993

Ebben az időszakban a Hallgatói Önkormányzat radikális egyetem, illetve – országos szinten – felsőoktatás-politikai küzdelmet folytatott, melynek révén jogilag, törvényi keretek közt is elérték a hallgatók 1/3-os egyetemi tanácsbeli képviseletét. A HÖK tulajdonképpen ekkor lett ereje és hatalma csúcspontján, de ezzel a lépéssel megszűnt a lehetősége is az érdektelen hallgatói érdekképviseletnek. A hatalomban helyet foglaló, abból részesülő önkormányzat egyértelműen (egyetem)politikai szervezetté, „politikacsinálóvá” vált. A korszak végét a felsőoktatási törvény létrejötte, vagyis egy legitimációs hatalmi küzdelem befejezése jelzi.

Az egyetemi szervezetek/hivatalok közötti helykereséssel, az egyetempolitikai pozícióharcra párhuzamosan a szervezetnek egy olyan infrastruktúrát kellett kialakítania, amelyben a működési feltételei is adottak lehettek. Ezt a kialakuló piacgazdaság lehetőségei tálcán kínálták a szervezetnek. Az egyetemen belüli autonómia, a hallgatói pénzek feletti rendelkezés joga, és a mögöttük álló, nagy létszámú hallgatói bázis azonban már nemcsak egy szükség kielégítésére adtak lehetőséget, hanem egy széleskörű szolgáltatói rendszer kiépítésére is. „Tulajdonosok akarunk lenni, mert ahol az egyetemisták a fogyasztók, ott nekik is kell élvezni a hasznot.” – jelentette ki ekkor a JATE HÖK Iroda akkori vezetője.¹³

¹² *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Belvedere Meridionale, Szeged, 1999*

¹³ *Interjú Majó Zoltánnal; Szegedi Egyetem, 1993. február 26.*

Az érdekérvényesítés és a hallgatók ellátása tehát két külön feladattá vált, ami egy új, bürokratikus gépezetet is elindított.

II. korszak: 1993-1995/96

A hallgatói elit csoportjait, köztük elsősorban a hallgatói önkormányzatokat a piac és a politika nagyon heterogénné tette. A kialakult kettős struktúra – a szolgáltatói és az érdekképviseleti – nemcsak megosztotta a testületeket és a képviselőket, de életre keltett egy belső konfrontációt is. A testületek már megalakulásuk idején sem voltak egységesek, mégis közülük csak azok váltak igazán életképesé, amelyek ezt a látszatot tüzzel-vassal fenntartották. A szennyesek kiterítése – demokratikusan választott szervezetről van szó – e tekintetben nem befolyásolta kedvezően a legitim pozícióért küzdő, későbbi lobbypolitikát folytató szövetség kisgyermekkorát, hiszen alkalmat adott a vele szemben álló feleknek, hogy megosztottá tegyen egy olyan szervezetet, amely szakszervezeti jellegénél fogva csakis egységesen tudja az erejét érvényesíteni.

A szolgáltatói és az érdekképviseleti szféra kezdetben nem vált külön, de minden korszakváltással új szervezetek jöttek létre, amelyek nemritkán ugyanazon hallgatókból tevődtek össze.

III. korszak: 1996-2000

A '95-ös tandíj elleni demonstráció kimenetele jelentősen meggyengítette a hallgatói önkormányzatok pozícióit, ami azóta is egyre csökkenő hatalmi koncentrációban nyilvánul meg. A heterogén testületi összetétel, illetve a különböző képviselői magatartások egyre látványosabb elkülönülése csak felgyorsította ezt a folyamatot. A HÖK – legalábbis intézményi szinten, tisztviselőiben, képviselői csoportjaiban – már nem volt az az egységes szövetség,¹⁴ amelyen keresztül hatásos érdekérvényesítést lehetett volna megvalósítani, a hallgatói tömegek sem álltak már egyhangúan mögötte.

A JATE HÖK ezekben az években a hallgatók és az egyetem vezetésének szemében is egy pusztán adminisztratív gépezetté vált, amelynek elemei: a tanulmányi osztály-jelleg, mely funkciójában az TO-któl átvállalt hivatali-ügyviteli feladatokban, egy gazdasági hivatal-jelleg, mely a pénzügyi és számlaügyintézésben, illetve egy a tartalmában kiüresedő (a gyökerektől távolodó, és mozgalmi-amatőr jellegét fokozatosan elvesztő), ám a felsőoktatási törvény keretei között hangsúlyosan létező elegyen élt tovább.

Erre a korszakra leginkább a HÖK útkeresése jellemző. Tapogatózás minden irányban, ahol a hallgatói képviseletnek még súlya lehet, és ezt még meg lehet tartani.

Akik a hallgatói önkormányzat tagjai voltak az első időszakban (1989-1993), azok olyan kapcsolati tőkére tettek szert gazdasági és politikai területen egyaránt, hogy a

¹⁴ *A népi nyelvi lelemény Ravasz Lászlónak tulajdonítja azt a szólásmondást, mely a legjobban szemlélteti ezt a helyzetet: „A lövészárkokban sokkal kevesebb a felekezeti harc, mint a jól fűtött dolgozószobákban”.*

későbbiekben – vagyis a harmadik korszakban – már ők segítkeztek a szolgáltatói és az érdekképviseleti-politikai szféra elkülönítésében. Ugyanaz volt a csapat, csak felosztott struktúrában. Ez – ha úgy tetszik – egyfajta biztonsági megoldásként szolgált, hiszen az érdekképviselet választási esélyei mindig sokkal labilisabbak, mint egy meggyökeresedett, intézményesült gazdasági elité, főként, ha az politikai kapcsolatokat is tudhat maga mögött.¹⁵

A kilencvenes évek végén a JATE Hallgatói Önkormányzataiban elmélyülni látszó válság kezelését, a szegedi hallgatói mozgalom meg- és felújulását a felsőoktatás-politikai akarat, az integrációs retorika és törekvések, valamint a törvényi szabályozás elmozdulási irányai következtében létrejött, intézményközi Universitas HÖK (tisztan konzultatív testület, 1996-1998), SZFSZ HÖK¹⁶ (integráció-előkészítő szövetségi testület, 1999-2000) majd a Szegedi Tudományegyetem HÖK létrejöttétől várták mind a hiteltesztés tüneteivel a mindennapokban érintkező képviselők, mind az ilyenformán képviselők nélkül maradt hallgatói csoportok is.

A JUHÁSZ GYULA TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA (JGYTF) HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZATA

A tanárképzős hallgatók igazodva a változó, változni készülő világhoz, 1988-ban új szervezetet hoztak létre az intézmény falai között érdekeik megjelenítése céljából, a Hallgatói Képviselő Tanácsot (HKT). Indulásképpen fontos teendő volt a legitimitás biztosítása, ezért a HKT felhívásokat küldött a tanszékekre, elősegítendő a tagválasztást. Tehát a hallgatók választottak maguk közül az átlagnál érdeklődőbb hallgatókat. „Az önszerveződés jellegzetes kifejeződése volt, hogy a történelem tanszék akkori vezetője úgy gondolta, hogy jót tenne a tanszéknek (is), ha hallgatói bekapcsolódnának a mozgolódásba. Mivel a kezdet kezdetén még nem százalékos alapon ment a részvétel, hanem aki elment, az szavazott, ezért a tanszékvezető „hívó szavára” sok történelem szakos hallgató vett részt a szavazáson.”¹⁷ A friss hallgatói képviselőt, az 1988/89-es tanévben első éves történelem-magyar szakos hallgatót, Annus Gábort közfelkiáltással, ellenszavazat nélkül választották elnökké.

I. korszak: 1988-1991

Az első HKT elnök elődje még a KISZ-titkár volt, aki (mint minden KISZ-tisztviselő) „választott” tisztviselőnek számított, az állampárti politikai háttér végett nagyobb

¹⁵ Ez vonatkozhat akár az egyetem-politikai, akár a nagypolitikai színtérre is. A szegedi HÖK-vezetők jelentős része az idők során egyre inkább az országos vezetésben is képviseltette magát, sőt meghatározó szerepet játszott. (Pikó András, Várnagy József, Skultéty Tamás, Jaczkovics László, Majó Zoltán)

¹⁶ A Szegedi Felsőoktatási Szövetség Hallgatói Önkormányzata

¹⁷ Annus Gábor, 1998

súllyal vett részt a főiskola vezetésének munkájában, de a hallgatók körében vett legitimitása nem volt mérhető a valóban választott elnökével. Ennek ellenére a kezdeti időkben nem volt a HKT elnöki, sőt tisztviselői funkcióknak akkora rangja, mint a „kiszes” tisztségviselőknek. Más volt a szerep, más a légkör. A tisztségviselőknek tartalommal kellett megtölteni a formát. Ki kellett találniuk a szerepeket. A legnagyobb feladat az volt, hogy meg kellett teremteni az anyagi és szellemi függetlenséget. Nem volt már KISZ, eltűnt a korábbi pénzforrás, nem léteztek az addigi szervezeti keretek, nem volt kire támaszkodni. A hallgatók részére nyújtott központi támogatási keret a főiskola kezelésében maradt, ilyen körülmények között – a JATE HÖK tisztségviselőihez hasonlóan – az első nagy tettként tekintettek az önálló Hallgatói Iroda létrehozására. Az előző fejezetben kifejtett érték- és érdekkapcsolódás, illetve érdekkiegyenlítődés okán az intézményi vezetéssel konfrontáció nem volt.¹⁸ Az Annus Gábor által vezetett HKT, majd Hallgatói Önkormányzat (1991-től HÖK) mindent a teljes semmiből épített fel, példa nem állt előtte.

II. korszak: 1991-1994

A második elnök Skultéty Tamás volt, aki – mint egy, a főiskolai magazinnak adott interjúban említi – előbb tüntetett, mint tanult, hiszen első évfolyamos korában szeptemberben mindjárt egy, az akkori kultuszminiszter elleni tüntetés kellős közepén találta magát. Másodéves korában máris megválasztották elnöknek – a főigazgató által kiírt összhallgatói szavazással, több mint ezer szavazattal. Ez a tömegbázis nagyon nagy politikai háttérrel adott a HÖK-nek. Akkor még sokan megkérdőjelezték a hökösök hivatali létét, nagyon sok tanár nem fogadta el azt, hogy a hallgatók ugyanúgy szavaznak és beleszólnak az őket érdeklő és érintő ügyekbe, mint ők. Az 1991-92-es tanév az alkotásé volt a HÖK életében. Ekkor írták a ma is használt belső szabályzatokat, a Tanulmányi és Vizsgaszabályzatot, elérték, hogy az előadásokra nem volt kötelező bejárni¹⁹, maximálták az egy félévben kiírható vizsgák számát, szabályozták a nyelvoktatás és a testnevelés kérdését. A Kovács József által vezetett (1992-ben alakult) HÖK kitűnt harcosságával, és megalkuvást nem tűrve helyezte a hangsúlyt az érdekképviseletre, időnként kiélezve ezzel a viszonyt a HÖK és az intézmény között.

¹⁸ „A legfontosabb feladat az iroda kialakítása, a korszerű munkakörülmények megteremtése volt. Számítógépet, faxot kellett szerezni, telefonvonalat bevezettetni. Elindult a hallgatói újság, a TÚ – volt is vita belőle, hogy a lap mennyire tartozik az önkormányzathoz, és mennyire szuverén. Ez természetesen a demokrácia minden útjának és veszekedésének jellegzetességével együtt járt. A fő feladat – a hallgatói képviselők és bizottságok összefogása, azok koordinálása – sikerült: létrejött a tanulmányi bizottság, a szociális bizottság osztotta szét az ösztöndíjakat.” *Juhász Gyula Tanárképző Főiskola – Tanszék- és Intézménytörténet. Szeged, 1999*

¹⁹ *Érvrendszerük e kérdésben azon alapult, hogy a szabad oktatóválasztás és az oktatók véleményezése hiányában a hallgatók „jelen nem létükkel” jeleznek vissza az oktatóknak.*

III. korszak: 1994-1999

A harmadik korszakban a hallgatói önkormányzat szolgáltató funkciója erősödött. Az 1994/95-ös tanévben az elnöki pozíciót a technika-biológia szakos Fórizs Anikó töltötte be. Az ő érdeme volt a Gólyatábor feltámasztása és a tanszéki terepgyakorlatok támogatási rendszerének intézményspecifikus kidolgozása, mely által a növekvő utazási költségeket a hallgatói önkormányzat saját kereteiből kiegyenlíti. Az őt követő Telek István elnökségének egy évére rányomták bélyegüket a Bokros-csomag bevezetése körüli viharos események. Tüntetés tüntetést követett előbb Szegeden, majd a Parlament előtt, a megszorító intézkedések és a tandíj ellen való tiltakozó hallgatói demonstrációk megszervezése közelebb hozta egymáshoz a különböző intézmények hallgatóit, így törvényszerűen a HÖK-öket is. A szegedi demonstrációk leginkább megmozgatott résztvevői a tanárképzős hallgatók voltak, s ez erőt és legitimitást adott a HÖK további működéséhez. Nagy eredmény volt az intézményi (ma: kari) Gólyabál rangos kulturális eseménnyé tétele. Az intézményi klub ezen időszakban vált szegedi viszonylatban is népszerű kulturális közösségi terré. A sorrendben következő ciklus (1996-99) már más jellegű igényeknek és elvárásoknak kellett, hogy megfeleljen. A tüntetések ideje lejárt, politikai megegyezés született a tandíj és költségtérítés bevezetéséről, a hallgatói cél a méltányos díjmegállapítás lett. Újdonság volt a HÖK szolgáltatói szerepkörben való megjelenése. Ilyen, a valós igényeket kielégítő szolgáltatásá vált a Hallgatói Bolt, a Diákszolgáltató Központ, az olcsó fénymásolási lehetőség megteremtése és a Főiskolások a Szegedi Universitasban Alapítvány közhasznú szervezet (1996) létrehozása a hallgatók alapítványi támogatása céljából, valamint 1997-ben került először megrendezésre a több ezer résztvevős Juhász Gyula Napok fesztivál.

IV. korszak 1999-2000

A JGYTF HÖK önálló működésének utolsó korszaka az egyetemi integráció előkészítésével és támogatásával mint fő iránnyal indult. A képviselők fontos tényezőként tartották szem előtt, hogy szervezettségében erősnek és összetartásban megingathatatlannak tűnő testületként²⁰ tagozódjanak be a szegedi egyetembe, mely alaphelyzet lehetőséget teremthet egy későbbi integrált intézményen, illetve HÖK-ön belüli mértékadó szerep kivívására. Döbör András hivatalba lépése (1999) óta a kialakult érdekképviseleti és kultúrateremtő hagyományok megőrzése, a kifulladás látszó hallgatói aktivitás felélénkítése (a hallgatói önkormányzatnak a hallgatókhoz való visszavezetése) és a szegedi integrációban való markáns érdekképviselet lett a cél.

²⁰ „A kommunikációs stratégia erős, folyamatos, többszoros (két diáklap, diák-televízióadás, országos és helyi írott sajtó), és a leendő egyetem minden szintjét megcélzó (főiskolai vezetés és oktatók, külső oktatók, főiskolai hallgatók, egyetemi vezetők, egyetemi hallgatók) volt. A kampány működtetését a HÖK kulturális, pályázati, majd sportreferensei végezték, a HÖK elnöke a koordinálói szerepet látta el és a hagyományos érdekképviseletre koncentrált (fórumok, diákgyűlések, szakestek, interjúk). Nagy Zoltán Péter (a kari HÖK elnöke 2002-) elmondása, 2002.

SZEGEDI HALLGATÓK AZ ORSZÁGOS HALLGATÓI KÉPVISELETBEN

Az országos képviseletben egy kicsit más a helyzet. A szolgáltatói szféra jelenléte itt már nem irány, hanem szükséges kellék, sőt, fontos stratégiai pont. A szervezeten belüli konfrontációk már csak az önkormányzatok közti pozícióharcként jelentkeztek.

Míg kezdetben az intézményi autonómia és hallgatói jogok kivívása volt a cél, ennek elérésével az érdekképviseltek átmentek olyan politikai szervezetekké, amely az országos képviseletén keresztül az egyetlen ütközőpont lehet a kormányzat és a felsőoktatási intézmények között, ami magával vonta a hallgatók esetleges pártpolitikai szerepvállalását is a testületekben.²¹ Ez egy létező dolog és közel sem újkeletű. A hallgatói tömegbázis mind politikai, mind gazdasági irányban megadta a testületek, és ezzel együtt kezdeményezéseik, céljaik legitimitását, irányítási monopóliumát. Később ezt a monopol helyzetet kinőtötték a szervezet vezetői és már tudatos karrierizmussal törekedtek minél szélesebb körben érvényesíteni kapcsolataikat. Ez elsősorban helyi, illetve intézményi szinten jelentkezett leggyakrabban.

Természetesen ez a tendencia sem volt általános, de tény, hogy az önkormányzatok vezetői – s erről maguk is így vélekednek – egyfajta vezetői gyakorlatot, kapcsolati tőkét, és gyakorlati jártasságot szereztek, amit az országos vezetés által szervezett vezetőképző rendezvényeken tudatosan is alakítottak. Nemcsak politikailag váltak képzetűté, hanem a HÖK-ös szolgáltató-rendszerek kialakulásával, kialakításával gazdaságilag is versenyképesek lehettek bármely középszintű piacon.

Az országos képviseletben már régiós küzdelmekről is szó van, mert a HÖÖK, mint politikai hatalommal bíró szervezet egyfajta lobbyszervezeti, pressure group-stratégiát is folytat, s e képviseleten belül valószínűtlen az, hogy mind a közel kétszáz hallgatói önkormányzat, amelyik képviselteti magát az országos testületekben (a legmagasabb döntéshozó fórumban: a Közgyűlésben, illetve a politikai stratégiai testületben: a Választmányban), részesülhet annak eredményéből.

EGYETEMI INTEGRÁCIÓ ÉS HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZAT – EGY ÚJ KORSZAK

A hallgatói önkormányzatok jelenleg egyfajta lebegési stádiumban vannak, amelyet egyfelől egy stratégiai (a jövő elmozdulási irányait vizsgáló), másfelől pedig egyfajta lételméleti kérdéseket felvető (a múlt, a gyökerek feldolgozásából általános alapokat megteremtő és misztifikáló) kiütkeresés jellemez. Ez a légüres tér a rendszerváltáskor volt korábban érzékelhető. Az integrációval megindult felsőoktatási struktúraváltás hasonló helyzetet teremtett, ami a felsőoktatás minden résztvevőjére hat.

²¹ A HÖÖK a testület elnöksége által a következő legfontosabb bizottságokban, szakmai és költségvetési testületekben is képviselteti magát: Rektori Konferencia, Felsőoktatási Tudományos Tanács, Gyermek és Ifjúsági Alapprogram, Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány, Esélyt a tanulásra Közalapítvány, Gyermek és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács, Felsőoktatási Érdekegyeztető Tanács.

A hallgatók többsége még nem tudja, hogy milyen egyetemre jár. Az integráció látványosan zavarta meg őket, hiszen a változás körülményei és lehetőségei nem tisztázták számukra. Az új egyetemi struktúrába helyezett szerepük sokkal több ponton tette őket döntési pozícióba. A felsőoktatás irányváltása természetesen nem, vagy nem csak önmagától függő folyamat, hiszen a változás, ami először lefelé hat, vagyis a középiskolák és általános iskolák felé, az később, amikor már az irányváltás ezekben az intézményekben is bekövetkezik, meg fogja határozni az integrált egyetemek hallgatói összetételét társadalmi és tudásmínőségi szinten is. Jóllehet ez nem újkeletű folyamat, hiszen az oktatási rendszer logikája ezt a hatást mindig megköveteli, mégis radikálisabb lesz, hiszen most tudatos és erős a beavatkozás, amit elsősorban a piaci viszonyok határoznak majd meg. A változás több szinten zajlik. Kialakult már például az elit iskolák rendszere, mely az állami, hagyományos intézmények mellett a magánszférában jön létre, és amely a piaci változásokra és igényekre kevésbé, vagy csak lassan reagáló állami intézményeket e tekintetben is²² versenyhelyzetbe hozza. Ez magával hozza a mobilitási folyamatok leegyszerűsítését is. A tudástőkét ezekben az iskolákban egyrészt már a piac, másrészt a felsőoktatás elvárásai, a bejutás esélyei határozzák meg.

A felsőoktatási integráció ma nyugati mintára épül, s ez nem hoz zökkenőmentes átalakulást. Az oktató-hallgató arány megnövelését a magyar oktatási rendszer még nem képes teljesen befogadni, hiszen az infrastrukturális háttér nem adott rá. Nincsenek meg a megfelelő eszközök egy tömegessé váló felsőoktatási szféra minőségi működéséhez, és az oktatási tevékenység, hagyomány is éles különbségeket mutat.

Ma észrevehető az oktatás elszemélytelenedése, funkció-centrikussá válása. Megszűnik az a belső kontaktus tanár és diák között, ami a folyamat kvalitását is meghatározta. Persze a bekerülők is észreveszik az egymás közti különbségeket. A felvételi rendszer addig nem lehet igazán működőképes és minőségi alapokon álló, amíg a normatív támogatási rendszer határozza meg egy egyetem gazdasági stabilitását. A felvételi rendszer ma sokkal inkább hallgató-csalogató (ld: mentességek, többletpontok..stb.), ami megint nagy hatással lesz a tömegesedési folyamatokra. Megoldásként szolgálhat talán a kiegészítő képzések rendszere, ami jelentős bevételt hozna az egyetemeknek.

Létezik azonban már egy olyan igény is, amit az előbbieken a hallgatók döntési szerepvállalásának növekedéseként fogalmaztunk meg. A hallgató (a leendő hallgató) ugyanis egyre inkább „lábbal szavaz”. Vagyis ha megadják neki a tanárválasztás jogát, akkor önmaga dönti el, hogy milyen oktatásban szeretne részesülni. Jóllehet ez a döntési mechanizmus ma még az ösztöndíj irányába tereli a hallgatók egy részét, s így azokat a tanárokat választják, akinél könnyebben kapnak jó érdemjegyet, létezik azonban

²² *A magánintézmények versenyelőnye elsősorban a gyakorlatorientált képzések (melyek bizonyos szakmákban meghatározzák a diplomapiacra való jobb helyzetet) terén, a speciális, új tudományrészek szakképzései (az akadémiai szintre még nem emelt modern képzések) terén, és az oktatási külső-belső környezet szervezetsége terén (a hallgatók kiszolgálása, informálása, modern oktatási segédanyagok, jól tervezhető távoktatási forma) jelentkezhet.*

már egy erősen funkcionális szemlélet is, ami egyértelműen a minőségi tudás megszerzésére irányul. Így a hallgató lassan megköveteli oktatójától a minőséget, mert a diplomások munkaerő-piaci helyzete a felsőoktatás tömegesedésével új elvárásokat támaszt, amit csak a megszerzett tudástőkével lehet irányítani. A piac egyre inkább a diploma mögötti tudásra vevő. A hallgatók tehát nem érdekeltek egy-egy tanszék megszűnésének megakadályozásában, ha az nem életképes. Az egyetemek képzési rendszerre tehát alighanem csak ideig-óráig tartható normatív gazdasági alapokon. Előbbutóbb nem csak a bejutás esélyei, vagy az egyetemi szolgáltató rendszerek PR tevékenysége fogja meghatározni a hallgatói létszámot és a hallgatók minőségi eloszlását az egyetemeken.

A hallgatók ilyen irányú elmozdulása szükségessé teszi egy olyan képviseleti rendszer felállítását is, amely elsősorban ezekre a lehetőségekre helyezi a hangsúlyt.

Az egyetemi integráció évtizedek óta a legnagyobb fordulópontot jelenti a magyar felsőoktatásban. Ez a változás a mai lebegő stádiumban, amikor a rendszer keretei, működési feltételei még kialakulóban vannak, kétirányú fejlődést generálhat. Vagy tönkreteszi a rendszert, vagy megalkotja. Ilyen helyzetben mindig fennáll a lehetősége annak, hogy a felsőoktatásban résztvevők nem élnek a lehetőséggel, hanem felélik azokat.

A hallgatók, s képviseletükben a hallgatói önkormányzat most nagyobb szerepet kaphat ebben a folyamatban. Az önkormányzat kicsikarhatja a kvalitatív oktatást és oktatás-irányítást. Amint a diákoknak a minőségre lesz szükségük, maguktól kitermelik azt a közeget, ami szervezheti, befolyásolhatja ezeket a folyamatokat. Ha kialakul a hallgatói önkormányzat tudatos irányvonala, akkor léte áteshet a labilis, sokak által csupán adminisztrációs szükségleteket kielégítő szerepvállalás bukfencén, és új lehetőségeket, célokat, s ezáltal új rendszert is építhet.

A karrierirodák, a hallgatói szolgáltató rendszerek irányvonala ma még sok tekintetben a benne résztvevő hallgatók karrierépítésén alapulnak, de látszik azonban, hogy szükséges feladatokat látnak el. A hallgatói csoportok szerepének letisztulásával kialakulhat egy kooperatív rendszer, ami csak akkor működőképes, ha az integráción belül egységesen működik, ha megtalálják azokat a pontokat, ahol egységesen léphetnek fel, hiszen az egyetemi struktúra megváltozásával még inkább előtérbe került az egységes erővonal kialakítása.

Lehetőség nyílik arra, hogy a hallgatói önkormányzatok, a hallgatói adminisztrációt ellátó hallgatói irodák és a hallgatói szolgáltató rendszerek (karrierirodák, Kht.-k, alapítványok) egységes rendszerben működhessenek az egyetemi rendszertől függetlenül, de élesen befolyásolva azt. Az önkormányzatok szerepe lesz a jövőben, hogy ezt a dimenziót kialakítsák és életben tartsák, hiszen a gazdasági vonalon egyre erősödő szolgáltatói rendszerek segíthetik a gazdaságilag instabil öntevékeny egyetemi csoportokat, hallgatói kezdeményezéseket (tanulmányi tanácsadás, lelkeségély-szolgálat, stb.). Amíg ez a kooperáció nem valósul meg, addig képlékeny és ingoványos talajon álló szervezetekről beszélhetünk mind gazdasági, mind egyetem-politikai, mind adminisztrációs téren.

Az integrált egyetem egyre inkább egyfajta nagyvállalattá válik, amelyben a piaci szempontok irgalmatlanul meghatározzák a működési feltételeket az effektív létezés szintjén, a fejlődés lehetőségeinek szintjén, és – a minőségi elvárások hatásával – egzisztenciális szinten is.

ÖSSZEFOGLALVA

A hallgatói mozgalom nagykorúvá válása az 1993. évi felsőoktatásról szóló LXXX törvény elfogadásával nyert teret. Ez a „felnőttkor” azonban amellet, hogy törvényileg szabályozott kereteket teremtett, egyfajta aranykalitkába is zárta a diákszervezetet, mely csillogása elhomályosította, a szabályrendszer pedig megdermesztette a tömegmozgalmi (radikális) múltat.

A törvény kimondta a hallgatók önrendelkezéshez és érdekartikulációhoz való jogát, alapot teremtett a demokratikus érdekképviselet működéséhez. A hallgatói mozgalom ebben az időszakban a formálódás időszakát lezárta és országos szervein keresztül is hatáskörében partnerré lett a felsőoktatás reformfolyamatának.

Miközben a hallgatói önkormányzatiság hivatali (infrastrukturális és kubatúra) hátterének megeremtése zajlott, a mozgalom (az elsősorban a benne dolgozók által megfogalmazott, de mindenképpen) változó igényeknek megfelelően új szemléletmódot épített ki. A hallgatók részére nyújtott szolgáltatások első csirái ekkor alakultak ki (HÖK-ök kezelésében levő egyetemi és főiskolai klubok, fénymásolási szolgáltatások).

Az 1995 és '96-os évek a tandíjról szóló kormányrendeletek válaszreakciói által határozódtak meg, mely egyfelől visszatalálást jelentett a mozgalmi múlt hagyományaihoz, másrészt a demonstráció rendeleti szabályozásba való torkollása (vége, eredménye) ugyanennek a komplementumát mutatta a „jogászkodástól idegenkedő” diákoknak, akik távolodni kezdtek a vezetőktől, a szervezettől. A mozgalom e szakasza a szabályzatalkotás szóval jellemezhető.

Eközben (1996-1998) a hallgatói kezelésű keretek (hallgatói normatíva) felosztása mellett a hallgatói (pénz)ügyekből mind többet magára vállaló hallgatói önkormányzatok sajátos kettősségnek lettek a rabjai. Egyfelől a pénzügyi lebonyolításból a tanulmányi osztályok és a gazdasági hivatalok mellé bemozdultak HÖK-ök, mivel az ügykezeléssel hivatalizálódtak és ezzel az intézmények vezetése felé megerősödtek, másfelől, éppen a „hivatallá” válás okán folyamatos népszerűség- és bázisvesztésnek tették ki magukat. A hallgatói önkormányzatok az ekkor általánosan elfogadott hallgatói vélekedés szerint túlvállalták magukat, hivatallá lettek és ezzel eltávolodtak az érdekképviseletől (a sakszervezeti funkciótól), tehát eredeti feladatuktól. E szakasz a viharok időszaka volt.

A felsőoktatás integrációs folyamatával párhuzamosan alakult felsőoktatási szövetségek és a 2000. január 1-jével megalakult integrált egyetemek és főiskolák hallgatói önkormányzatai egyfelől az alapokhoz szándékoztak visszanyúlni (tömegrendezvé-

nyek, fórumok, viták, aktív kommunikáció), másfelől (a szolgáltatásokban és a pénzügyi számviteli rendszerekben) a szakmaiság és professzionalitás irányába mozdultak (a pénzügyek kezelését leválasztották a szervezetekről, a diákszolgáltatásokra létrejöttek a hallgatói Kht.-k, akik kizárólag az egyetemeken belüli szolgáltatások terén mozogtak). A képviselők az 1999-es év közepén-végén úgy látták (erről majd' mindegyik diák-sajtóorgánom cikkezett), hogy szükséges a HÖK-ökről élő kép lerombolása és egy új kép felépítése.

A 2000-2001-ben kezdődött, de a napjainkban is zajló szakasz az újraformálódás, újraalkotás szavakkal jellemezhető, mely egy hármas egységbe vonja, de ugyanakkor szegmentálja is a szervezetet. Az első az *érdekképviseleti* tér vagy funkció, mely szakszervezet-jellegű mozgásteret használ. A második az *igazgatási* funkció, mely az önkormányzati-szervező jellegben ölt testet. A harmadik a *gazdálkodó* funkció, mely a vállalkozói (vállalkozási) térben működik.

A mozgalom mai tisztségviselői ezen elváló „divíziókban” teljesítik ki önmagukat, akik harsányan képviselik a hallgatótársak (vélt vagy valós) érdekeit, akik rendezvényeket (fesztiválokat, sportversenyeket) szerveznek, akik pedig a diákszolgáltatások, diákvállalkozások terén mozognak, s az ezen keretek között megszerzett ismereteket és ismeretéseket, mint egyfajta kulturális és kapcsolati tőkét gyűjtve-raktározva készülnek a diplomapiacra való komoly versenyre.

A szegmensek (divíziók) közötti információcsere és együttműködés terei a hallgatói önkormányzati irodák, melyeket még a kilencvenes évek elején harcoltak ki az akkori mozgalmárok.

A szegmensek mai tisztségviselői (de általában: dolgozói) karriertervezésük, életpálya-tervezésük szempontjából ily módon már a felsőoktatási szervezeti keret legelején elindulnak a politikai, a közigazgatási, és a pénzügyi pályorientáció útján. És egyre nagyobb tudatossággal teszik ezt.

Az új évezred fentiek szerint megoszló hallgatói mozgalma minden bizonnyal egy sajátos rekrutáció alapján frissül fel, melyben a társadalmi redisztribúció, illetve egyfajta hallgatói elit reprodukció vizsgálata új irányokat nyithat az ifjúsági szervezetek kutatásában.

A felsőoktatás-politika rendszerváltás utáni folyamataival párhuzamosan a hallgatói mozgalom, illetve létrejött önkormányzati szervezetei politikai-gazdasági pozícióba kerültek. A hallgatók politikai cselekvésmintái egyre radikálisabb érdekképviseleti, majd később piaczgazdasági folyamatokat erősítettek, egyfelől a hallgatói létszám megnövekedésével, másfelől pedig a piaci viszonyok felsőoktatásban történő előretörésével. A mozgalom kialakulását és későbbi folyamatait, valamint a képviselői magatartásmintákat az említettekén kívül a hallgatói értékorientáció változása és az ezen belüli új értelmiségi szerepvállalás is befolyásolta. A hallgatói elit csoportjait, köztük elsősorban a hallgatói önkormányzatokat a piac és a politika nagyon heterogénné tette. A kialakult hármas struktúra – az érdekképviseleti, a szolgáltatási és az adminisztrációs struktúra – nemcsak megosztotta a testületeket és a képviselőket, de életre kel-

tett egy belső konfrontációt is. A hallgatói önkormányzatok csakúgy, mint az egységes universitasok, egyfajta lebegő stádiumban vannak, amelyet egy ontológiai útkeresés is jellemez. Ez az átalakulás jelentős veszélyekkel is jár, melynek gyökere a teljes körű szabályozás hiánya és az, hogy a magyarországi felsőoktatási tér (és annak jogi háttere) rendkívül heterogén. Hosszú távon ez az időszak (a XXI. század első éve, a Bolognai folyamat kezdete, az európai felsőoktatási tér határainak megerősödése) az, amely meghatározza mind a magyarországi hallgatói mozgalmat, szegedi hallgatói önkormányzat szerepét (egy más alapokról indult, máshová jutott európai ifjúsági-hallgatói mozgalmi rendszer elemeként), mind pedig az integrált egyetemek súlyát, lehetőségét és jövőjét akár hazai, akár nemzetközi szinten.